

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
UPIMAJI WA KITAIFA WA KIDATO CHA PILI

021

KISWAHILI

Muda: 2:30

MAJIBU

Mwaka: 2022

Maelekezo

1. Karatasi hii in sehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **kumi (10)** .
2. Jibu maswali **yote** .
3. Majibu **yote** yaandikwe kwenye nafasi ulizopewa.
4. Majibu yote yaandikwe kwa kaalamu yenye wino wa bluu au mweusi.
5. Vifaa **vyote** vya mawasiliano visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
6. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa sehemu ya juu upande wa kulia.

maktaba.tetea.org

- (i) Seti ipi ni sahihi kuhusu vipengele vya fasihi simulizi?
- A. Dhamira, migogoro, mtindo na mafunzo.
 - B. Ujumbe, matumizi ya lugha, wahusika, mtindo na muundo.
 - C. Wahusika, matumizi ya lugha, muundo, mtindo na mandhari.
 - D. Migogoro, ujumbe, wahusika, mafunzo na mtindo.

Jibu: B. Ujumbe, matumizi ya lugha, wahusika, mtindo na muundo.

Sababu: Vipengele vya fasihi simulizi huhusisha ujumbe, matumizi ya lugha, wahusika, mtindo, na muundo kwa kuwa ni mambo yanayojengwa katika kila kazi ya fasihi. Chaguo A linakosa matumizi ya lugha na wahusika. Chaguo C na D pia hayajakamilisha seti sahihi.

- (ii) Ni muundo upi wa ushairi wa asili wenye mishororo mitano?
- A. Sabiliya
 - B. Takhmisa
 - C. Tathmisa
 - D. Tathilitha

Jibu: B. Takhmisa

Sababu: Takhmisa ni muundo wa ushairi wa asili wenye mishororo mitano kwa kila ubeti. Sabiliya (A) inahusisha mishororo saba, Tathmisa (C) sio neno lenye maana maalum katika ushairi, na Tathilitha (D) inahusisha mishororo mitatu.

- (iii) Maendeleo ya Sayansi na Teknolojia yana athari chanya na hasi katika ukuaji wa fasihi simulizi. Zipi ni athari hasi zinazoikabili fasihi simulizi?
- A. Hupunguza hadhi na ubora wa kazi za fasihi.
 - B. Huhifadhi kazi za fasihi simulizi kwa muda mrefu.
 - C. Huboresha uwasilishaji wa kazi za fasihi simulizi.
 - D. Hutunza kiini au maana ya ujumbe wa fasihi simulizi.

Jibu: A. Hupunguza hadhi na ubora wa kazi za fasihi.

Sababu: Teknolojia mara nyingi huharibu hadhi na ubora wa fasihi simulizi kwa sababu ya mabadiliko katika mtindo wa uwasilishaji. Chaguo B, C, na D zinaonyesha athari chanya.

- (iv) Sababu zifuatazo husababisha kutokea kwa utata katika tungo, isipokuwa:

- A. Neno kuwa na maana zaidi ya moja.
- B. Kuzingatia taratibu za uandishi.
- C. Kutumia maneno yenye maana ya picha.
- D. Kutotamka neno ulilokusudia kwa usahihi.

Jibu: B. Kuzingatia taratibu za uandishi.

Sababu: Kuzingatia taratibu za uandishi huondoa utata katika tungo badala ya kuusababisha. Chaguo A, C, na D zote zinaweza kusababisha utata.

(v) Juma huimba vizuri sana. Neno linalopigiwa msitari linafanya kazi gani ya kisarufi?

- A. Kielezi
- B. Kivumishi
- C. Kitenzi
- D. Kihisishi

Jibu: **A. Kielezi**

Sababu: Neno "vizuri" linaeleza jinsi Juma anavyoimba, hivyo ni kielezi. Chaguo B, C, na D sio sahihi kwa sababu havifanani na kazi inayofanywa na neno hilo katika sentensi.

(vi) Wewe na rafiki yako mmepewa kazi ya kubainisha sentensi yenye viunganishi katika tungo. Je, ni sentensi ipi kati ya zifuatazo itakuwa sahihi?

- A. Juma anacheza kwa madaha.
- B. Halima mrefu amefika.
- C. Abdul na Zuberi wameondoka jana.
- D. Janeth wa Dodoma ameingia darasani.

Jibu: **C. Abdul na Zuberi wameondoka jana.**

Sababu: "Na" ni kiunganishi kinachotumika kuunganisha majina mawili katika sentensi. Chaguo A, B, na D hazina viunganishi.

(vii) Kati ya kanuni zifuatazo moja wapo si sahihi kuhusu usimulizi wa matukio.

- A. Kutamka matamshi kwa usahihi.
- B. Mpangilio mzuri wa mawazo.
- C. Kujua muundo wa matukio.
- D. Kutumia lugha kwa usahihi.

Jibu : **D. Kutumia lugha kwa usahihi.**

Sababu: Ingawa ni muhimu kutumia lugha kwa usahihi, kanuni hii sio maalum kwa usimulizi wa matukio bali ni kwa mawasiliano kwa ujumla.

(viii) Kati ya alama zifuatazo, alama ipi hutumika badala ya kiunganishi cha kuunga tungo mbili?

- A. Nukta (.)
- B. Nukta pacha (:)
- C. Mkato (,)
- D. Alama ya mshangao (!)

Jibu: **C. Mkato (,)**

Sababu: Mkato hutumika kama kiunganishi cha kuunganisha tungo au sehemu mbili za sentensi. Chaguo A, B, na D hazitumiki katika nafasi hii.

(ix) Ipi ni dhima sahihi ya kutumia picha na michoro katika kamusi?

- A. Hufanya kamusi kutambulika kwa haraka.
- B. Hufanya kamusi kupendwa na wasomaji.
- C. Hupunguza umakini na idadi ya watumiaji.

D. Husaidia wasomaji kuwa na kumbukumbu.

Jibu: **D. Husaidia wasomaji kuwa na kumbukumbu.**

Sababu: Picha na michoro husaidia kufanikisha kumbukumbu za maana za maneno. Chaguo A na B hazihusiani moja kwa moja, na C ni hasi na sio sahihi.

(x) Ipi ni maana sahihi ya shina la neno kati ya zifuatazo?

A. Sehemu ya neno yenye mzizi na viambishi awali na tamati.

B. Sehemu ya neno yenye mzizi na viambishi awali pekee.

C. Sehemu ya neno yenye mzizi na viambishi tamati pekee.

D. Sehemu ya neno yenye mzizi na kiambishi tamati vijenzi.

Jibu: **A. Sehemu ya neno yenye mzizi na viambishi awali na tamati.**

Sababu: Shina la neno linajumuisha mzizi pamoja na viambishi vya awali na tamati ili kuunda maana kamili. Chaguo B, C, na D hazijumuishi dhana kamili ya shina.

2. Oanisha dhima za nyimbo za fasihi simulizi zilizo katika Orodha A na aina za nyimbo kutoka Orodha B kisha andika herufi ya jibu sahihi katika kisanduku ulichopewa.

Orodha A

MAJIBU

(i) Nyimbo zinazoimbwa ili kuburudisha watu.

E

(ii) Nyimbo za kuaga mwaka.

A

(iii) Nyimbo zinazoimbwa kwenye maombolezo kama misiba.

D

(iv) Nyimbo zinazoimbwa kwenye shughuli za kilimo.

G

(v) Nyimbo zinazoimbwa kwenye jando na unyago.

F

Orodha B

A Nyiso

B Kimai

C Bembezi

D Mbolezi

E Tumbuizo

F Wawe

G Kongozi

SEHEMU B

3. Soma kifungu Cha habari kifuatacho kisha jibu maswali yanayofuata.

Baba mmoja aliishi na mkewe na mwanae wa pekee wa kike. Baba huyu alikuwa mtu wa kufuata maadili, mila na desturi za kiafrika. Alitamani familia ndani ya nyumba aishi maisha ya kimalaika. Hakupenda mtu yeyote kwenda kinyume na mawazo yake ili maisha yake yasiende mrama, hasa mwanae aliyekuwa mboni ya jicho lake.

Binti yule akawa mtoto wa getikali, hakuna cha disko wala ufukweni. Mama yake naye hakuruhusiwa kujipamba kiasi cha kupitiliza, ikiwemo kusuka nywele kwa mitindo ya kisasa. Mama na binti yake walilazimika kutii kwa kumuogopa baba yule wa miraba minne, mwenye kuongea kwa mrindimo.

Siku moja binti yake aliwaza na kuwazua, akabaini kwamba pale nyumbani hapakuwa na maisha anayoyahitaji, akaamua kufanya uamuzi mbaya wa kutoroka usiku. Baba na mama hawakujua mtoto alikokwenda. Mama akashikwa na kihoro akaumwa sana hatimaye umauti ukamfika.

Baba alisikitika sana, akatafakari na kutafakuri, hatimaye akagundua kuwa msimamo wake haukuwa sahihi na kwamba alitakiwa kupokea mawazo na kusikiliza ushauri kutoka kwa wengine. Vilevile akagundua kuwa hakuna mtu aliyemkamilifu kwani binadamu wote una upungufu.

Maswali

(a) Pendekeza kichwa cha habari kinachofaa kwa habari uliyosoma kisichozidi maneno matano.

Maisha ya Familia Isiyofunguka

(b) Eleza maana ya maneno/vifungu vya maneno vifuatavyo kulingana na habari uliyosoma:

(i) Mrama - **Kuharibika au kukosa mwelekeo.**

(ii) Mboni ya jicho lake - **Kitu muhimu sana kwake.**

(iii) Getikali - **Mtoto anayezuiliwa kutoka nje au kushirikiana na watu wengine.**

(iv) Miraba minne - **Mtu mwenye mwili mkubwa na nguvu nyingi.**

(v) Kihoro - **Hali ya wasiwasi mkubwa au huzuni iliyojaa hofu.**

(c) (i) Unadhani kwa nini yule binti aliamua kutoroka nyumbani kwao?

Alitoroka kwa sababu hakuridhika na maisha ya kufungiwa na baba yake pamoja na ukosefu wa uhuru wa kufurahia maisha.

(ii) Baba wa familia hiyo alikuwa na tabia gani?

Baba alikuwa mfuasi mkali wa mila na desturi za Kiafrika na hakuwa tayari kusikiliza mawazo ya wengine.

(d) Andika funzo linalopatikana katika habari hii.

Ni muhimu kusikiliza mawazo ya wengine na kuwa na uwiano wa kufuata maadili bila kupoteza uhuru wa maisha ya kifamilia.

4. Bainisha umbo linalodhihirisha kauli katika maneno yafuatayo kisha taja kauli husika kwa kila neno.

Mfano: Anamsomea

(i) Umbo la kauli: -e-

(ii) Kauli yenyewe: kauli ya kutendea

(a) Wanapigana

(i) Umbo la kauli: -a-

(ii) Kauli yenyewe: Kauli ya kutendana

(b) Atatusomesha

(i) Umbo la kauli: -e-

(ii) Kauli yenyewe: Kauli ya kutendea

(c) Limelimwa

(i) Umbo la kauli: **-w-**

(ii) Kauli yenyewe: Kauli ya kutendwa

(d) Amechomewa

(i) Umbo la kauli: **-e-**

(ii) Kauli yenyewe: Kauli ya kutendea

(e) Amepigika

(i) Umbo la kauli: **-i-**

(ii) Kauli yenyewe: Kauli ya kutendewa

5. Bainisha viwakilishi katika tungo zifuatazo na kwa kila moja oneshwa ni kiwakilishi cha aina gani.

(a) Yule hapendi ugali.

(i) Kiwakilishi: **yule**

(ii) Aina: Kiwakilishi cha kuonesha

(b) Sisi tunapenda kulima.

(i) Kiwakilishi: **sisi**

(ii) Aina: Kiwakilishi cha nafsi ya kwanza wingi

(c) Mtoto wangu amerudi. Wako hajarudi.

(i) Kiwakilishi: **wangu, wako**

(ii) Aina: Kiwakilishi kimilkishi

(d) Wengi wamepokelewa vizuri.

(i) Kiwakilishi: **wengi**

(ii) Aina: Kiwakilishi cha idadi

(e) Mrefu wa kimo amefika.

(i) Kiwakilishi: **mrefu**

(ii) Aina: Kiwakilishi cha sifa

6. Eleza dhima tano za lugha.

(a) Lugha ni chombo cha mawasiliano kinachosaidia watu kuelewana na kushirikiana katika maisha ya kila siku.

(b) Hutumika kuwasilisha mawazo, hisia, na habari kutoka kwa mtu mmoja kwenda kwa mwingine.

(c) Ni kiungo cha kuendeleza utamaduni, mila, na desturi za jamii.

(d) Lugha ni nyenzo ya kufundishia na kujifunzia maarifa mbalimbali shuleni na katika jamii.

(e) Hutumika kama kipengele cha utambulisho wa watu, jamii, au taifa fulani.

7. Fafanua sifa tano za misimu katika lugha ya Kiswahili.

- (a) Misimu ni maneno au misemo inayotumika na makundi maalum ya watu kwa lengo la kuelewana kati yao.
- (b) Ina uhai mfupi, kwani misimu mingi hupotea baada ya muda au kubadilika.
- (c) Misimu hutumika kuashiria utambulisho wa kundi fulani, kama vile vijana au wataalamu wa fani maalum.
- (d) Hutumia lugha ya picha au ishara, mara nyingi huonekana kuwa ya ubunifu.
- (e) Misimu ni lugha isiyo rasmi na mara nyingine huonekana kuwa ya siri au changamoto kwa watu wa nje ya kundi linaloitumia.

8. Ni mafunzo gani yanayopatikana katika methali zifuatazo?

- (a) Samaki mkunje angali mbichi.

Mafunzo: **Ni rahisi kumfunza mtu tabia nzuri au kumrekebisha akiwa bado mdogo kuliko mtu mzima.**

- (b) Mchumia juani hula kivulini.

Mafunzo: **Kufanya kazi kwa bidii mapema huleta matokeo mazuri na raha baadaye maishani.**

- (c) Akiba haiozi.

Mafunzo: **Ni muhimu kuweka akiba kwa ajili ya matumizi ya baadaye, kwani akiba hukupa usalama.**

- (d) Safari ni hatua.

Mafunzo: **Mafanikio hupatikana hatua kwa hatua, hivyo uvumilivu na juhudi ni muhimu.**

- (e) Akili ni nywele kila mtu ana zake.

Mafunzo: **Kila mtu ana uwezo wa kufikiri kwa njia tofauti, na maoni ya kila mtu yanapaswa kuheshimiwa.**

9. Kazi za fasihi huhifadhiwa kwa njia mbalimbali. Fafanua njia tano za kuhifadhi kazi hizo.

- (a) **Maandishi:** Kazi za fasihi zinaweza kuhifadhiwa katika vitabu, majarida, au magazeti ili zisipotee.
- (b) **Rekodi za sauti:** Simulizi na nyimbo zinaweza kuhifadhiwa kwa kurekodi sauti kupitia teknolojia kama kanda au faili za kidijitali.
- (c) **Michoro:** Picha, ramani, au vielelezo vinaweza kutumika kuhifadhi kazi za fasihi kwa njia ya kuona.
- (d) **Teknolojia:** Kazi za fasihi zinaweza kuhifadhiwa kwa njia ya kidijitali, kama vile kwenye tovuti, programu, au hifadhidata za mtandaoni.
- (e) **Simulizi:** Fasihi simulizi huhifadhiwa kwa kuenezwa kutoka kizazi kimoja hadi kingine kupitia simulizi ya mdomo.

SEHEMU C

10. Kwa maneno yasiyopungua 150 na yasiyozidi 200, andika insha yenye hoja nne kuhusu umuhimu wa michezo.

Michezo ni shughuli muhimu sana kwa maendeleo ya binafsi na jamii. Kwanza, michezo huimarisha afya ya mwili na akili. Kushiriki katika michezo husaidia kupunguza uzito kupita kiasi, kuboresha mzunguko wa damu, na kupunguza msongo wa mawazo. Mwili wenye afya unamwezesha mtu kufanya kazi kwa bidii na kwa ufanisi.

Pili, michezo ni njia nzuri ya kujenga uhusiano wa kijamii. Watu wanaoshiriki michezo hujifunza kushirikiana, kuwasiliana, na kuheshimu maoni ya wengine. Michezo ya timu huimarisha mshikamano na kufundisha umuhimu wa kufanya kazi kama kundi.

Tatu, michezo ni njia ya kukuza vipaji na ajira. Vijana wengi wameweza kujipatia ajira kupitia vipaji vyao vya michezo. Wachezaji wa mpira, wakimbiaji, na wanariadha wengine huwakilisha nchi zao kimataifa na pia kupata kipato cha kuwasaidia wao na familia zao.

Nne, michezo hutumika kama burudani na njia ya kupunguza msongo wa mawazo. Watu hucheza au kutazama michezo ili kujiliwaza na kupata faraja. Hali hii huchangia kuwepo kwa jamii yenye furaha na utulivu.

Kwa kumalizia, michezo ina mchango mkubwa katika maisha ya mtu na jamii kwa ujumla. Ni muhimu kuipa nafasi ili kuhakikisha maendeleo ya kijamii na binafsi.